

ІНДЖЕР СКРАТОН

КОРОТКА ІСТОРІЯ НОВІТНЬОЇ ФІЛОСОФІЇ

ІСТОРІЯ ІДЕЙ ▶ СТАНОВЛЕННЯ СЬОГОДІШНЬОЇ ФІЛОСОФІЇ
РАціоналізм ▶ ДЕКАРТ ▶ КАРТЕЗІАНСТВО ▶ ЛОК І БЕРКЛІ
ІДЕЯ МОРАЛЬНОЇ НАУКИ ▶ ЕМПІРИЗМ ▶ Г'ЮМ ▶ КАНТ І ІДЕНТИЧІСТЬ
КРИТИКА ЧИСТОГО РОЗУМУ ▶ Г'ЮМ ▶ ЕТИКА Й ЕСТЬ
КА ▶ ШОПЕНГАУЕР, К'ЄРКЕГОР І НІЦШЕ
ПОЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ ВІТГЕНШТАЙНА
ГОБСА ДО ГЕГЕЛЯ
МАРКС

1. Причинність і індукція

Г'юм вважав, що коли ми стверджуємо існування причинного зв'язку між подіями, — пояснюючи одну в термінах іншої, — ми маємо на увазі ствердити існування своєрідного “необхідного зв'язку” у світі. У той самий час, доводив він, це твердження неможливо виправдати, а ідея такого необхідного зв'язку ґрунтується на помилці. Все, що можна спостерігати в дійсності, є постійним збігом подій. Коли ми бачимо, що А є причиною Б, то це означає, що ми спостерегли, що за подіями типу А в минулому завжди йшли події типу Б; окрім цього універсального зв'язку послідовності, немає нічого, що ми бачимо, насправді нічого, що можна було б побачити, у зв'язку між А і Б, що становило б поєднання “необхідного зв'язку”.

Можна було б запитати, чому Г'юм аж так впевнений, що “необхідні зв'язки” між подіями неможливо спостерегти? Саме тут він пропонує філософське міркування, на яке спираються багато його висновків. Згідно з його думкою, якщо дві речі чи події А і Б існують в різний час, то вони є відокремленими в мисленні. А це означає, що існування однієї можна уявити собі, не припускаючи існування другої; у такому разі будь-яке твердження з тим наслідком, що одна річ чи подія завжди супутня другій, має бути можливою, а не необхідною істиною. Цей принцип — що речі, різні в часі, можуть бути лише ймовірно пов'язані між собою, — раз по раз трапляється в Г'юмовій філософії. Якби її поставили під сумнів, то Г'юм відповів би ось так: будь-якої миті можливо, що мій досвід має скінчитися. І все ж таки я міг би зберегти повне знання свого досвіду до цього кінця. Як, отже, мій досвід може вказувати на

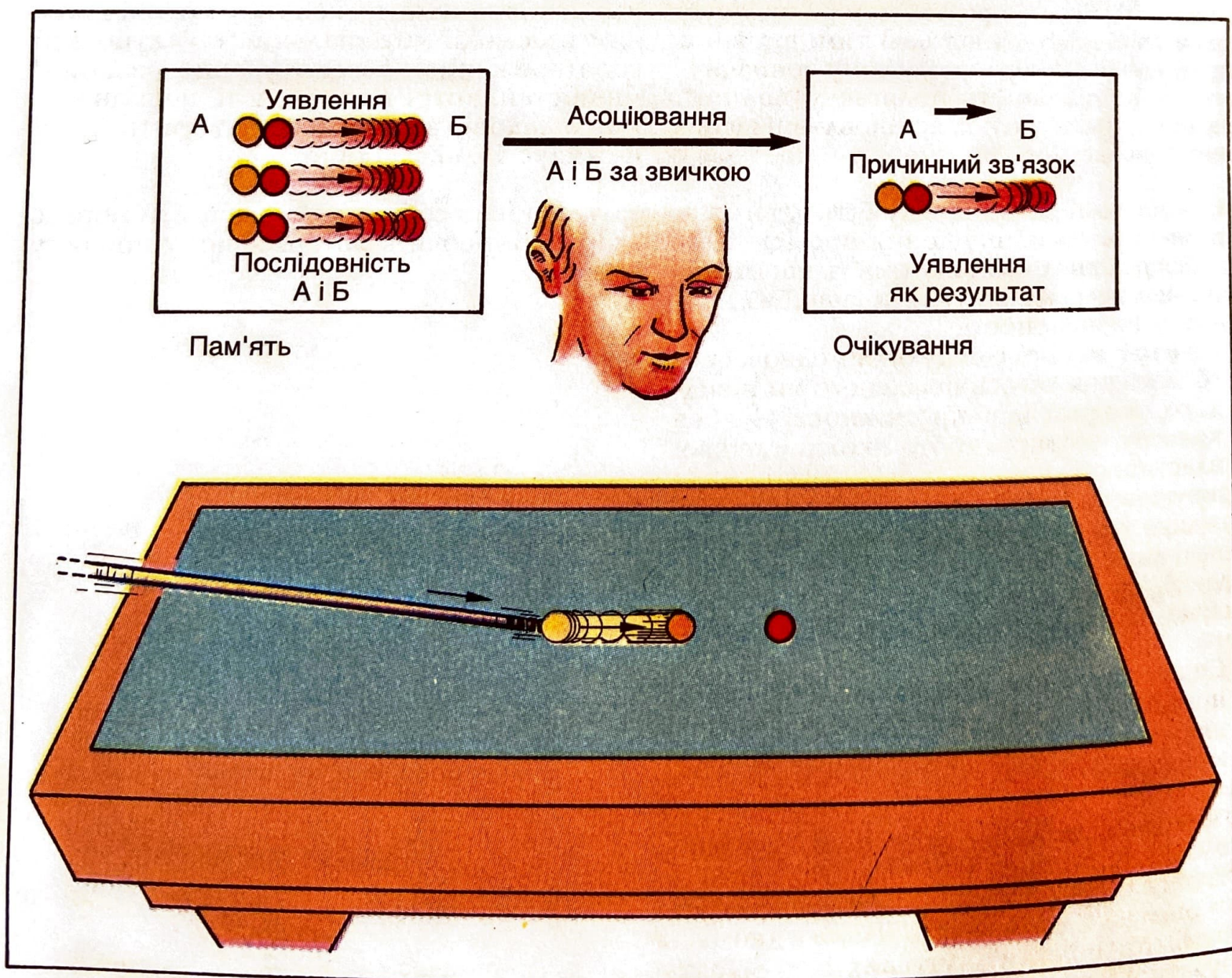
яку-небудь необхідну траєкторію, що лежить за цією кінцевою точкою? Звідси мало б випливати, що всі зв'язки між різними часами є ймовірними. Якщо все знання ґрунтується на досвіді, то такий самий можливий зв'язок між часами має бути притаманний речам, які пізнаються через досвід, оскільки досвід відбувається в часі.

Г'юм супроводжує це скептичне пояснення спробою показати, як ми, проте, *думаємо*, що в дійсності є необхідні зв'язки. Нас переконує в цьому певна “звичка свідомості”, яка, під впливом своїх колишніх спостережень, невідворотно переходить від враження про одну подію до думки про те, що, як правило, відбувається згодом. Саме з цього досвіду “асоціювання” виростає ідея “необхідного зв'язку”. Тут ми маємо приклад того, чому Г'юм був схильний надавати великого значення, а саме — тенденції людського розуму “поширюватися на об'єкти”. Іншими словами, ми приписуємо зовнішньому світові властивості, які коріняться в нас і ідеї яких виникають не в нормальний спосіб (через процес, за допомогою якого чуттєві враження перетворюються у свої тьмяні інтелектуальні відбитки), а через певну діяльність розуму, незалежного від стимулу, що його забезпечує зовнішнє сприйняття.

Ця критика загальноприйнятого поняття причинності була не новою¹, але Г'юм віддав їй багато часу й зусиль, і суперечка, причиною якої стала ця критика, залишається однією з наріжних проблем метафізики. Крім того, Г'юм порушив перед поборниками наукового дослідження ще одну проблему. Ця проблема відома під назвою проблеми індукції. Оскільки зв'язок між речами в різний час завжди є ймовірним, то не може бути доконечного висновку від минулого до майбутнього. Отож можна цілком уявити собі, що подія, яка завжди відбувалася з очевидною регулярністю і згідно з тим, що ми називаємо законами природи, може і не відбутися. Сонце може не зійти, і це цілком узгоджувалося б із нашим попереднім досвідом. Що ж у такому разі

¹ Вона з'являється у праці Аль-Газалі “Непослідовність філософії” (“Тахафут аль-фаласіфа”, бл. 1100 р.), а також у творах Вільяма Окама і Миколая з Отрекура (див. вище с. 14-15).

виправдовує наше твердження на основі минулого досвіду як щодо того, що сонце зійде завтра, так і щодо того, що воно, можливо, зійде? Ця проблема здається загальною. Оскільки наукові закони встановлюють універсальні істини, які можна застосовувати завжди і скрізь, то з необхідністю жодна кінцева кількість свідчень не може вичерпати їхнього змісту. Звідси, жодне свідчення, наявне у таких смертних істот, як ми, не може гарантувати їхню істинність. Що ж тоді дає нам підстави обстоювати їх?

Б. Причинність

